

หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” กับการขยายพรมแดนความเป็นพลเมือง ในพื้นที่ชายแดน

“Khon Chiang Khong” Local Curriculum and Extending the Boundary of Citizenship in Border

วสันต์ สรรพสุข^{1*} นงเยาว์ เนาวรัตน์² และ วิภาวี ศิริลักษณ์³
Wasan Sapphasuk^{1*} Nongyao Nawarat² and Wipawee Siriluk³

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนชายแดนไทย-สปป.ลาว อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยเลือกโรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมุติ) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นกรณีศึกษา และใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 1) เอกสารหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” โดยใช้แบบวิเคราะห์เนื้อหาความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรม และ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 2.1) การสังเกตการณ์ โดยใช้แบบบันทึกภาคสนาม และ 2.2) การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง ได้แก่ ครูผู้สอน 3 คน ตัวแทนภาคประชาสังคม 1 คน และนักเรียน 9 คน โดยเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2562- 29 กุมภาพันธ์ 2563 และใช้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้แนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรมของ Renato Rosaldo (1994) เป็นกรอบในการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” นำเสนออุดมการณ์ความเป็นพลเมืองในฐานะ “พลเมืองเชียงของ/คนเชียงของ” ที่มีสำนึกของการเป็นสมาชิกของชุมชนวัฒนธรรมร่วมกันบนพื้นฐานของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติลุ่มน้ำแม่โขง เช่นเดียวกับปฏิบัติการของหลักสูตรมีความยืดหยุ่นและหลากหลายทั้งสถานที่ วิธีการ และผู้สอนในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ ขณะเดียวกันหลักสูตรได้สร้างพื้นที่ให้นักเรียนแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่หลากหลายตามภูมิหลังทางวัฒนธรรม การเป็นสมาชิก และการมีส่วนร่วม ได้แก่ ชุมชน/หมู่บ้าน ชาติพันธุ์ สายสกุล/เครือญาติ

¹ สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

² ภาควิชาพื้นฐานและการพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

³ สาขาวิชาวัดและประเมินผลการศึกษา วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

¹ Department of Curriculum and Instruction, School of Education, University of Phayao

² Department of Educational Foundations and Development, Faculty of Education, Chiang Mai University

³ Department of Educational Measurement and Evaluation, School of Education, University of Phayao

* Corresponding author Email: wasan.sa@up.ac.th

และคนเชียงของ ทว่าหลักสูตรและปฏิบัติการของหลักสูตรท้องถิ่นก็ยังคงต้องเผชิญและท้าทายกับวัฒนธรรมโรงเรียนที่ยึดโยงกับอุดมการณ์พลเมืองของรัฐ

คำสำคัญ: หลักสูตรท้องถิ่น ความเป็นพลเมือง พลเมืองเชิงวัฒนธรรม พื้นที่ชายแดน คนเชียงของ

Abstract

This study aimed to investigate and analyze whether citizenship advocacy existed within the local curriculum of a school in Thailand – Lao PDR border, Chiang Khong District, Chiang Rai Province. The researcher selected the Koraratwittaya School (pseudonym), Chiang Khong District, Chiang Rai Province as a case study and applied qualitative data collection and analysis methods. The data was obtained from 1) documentation; the local curriculum of “Khon Chiang Khong,” using content analysis form to analyze cultural citizenship and 2) field research which were 2.1) observations using field research form and 2.2) semi-structured interviews using semi-structured interview form. The researcher also used a purposive sampling technique to select key informants as follows: three teachers, with one representative from the Civil Society Organization (CSO), and nine students. The data collection was from October 1, 2019 to February 29, 2020. The researcher applied the theory of cultural citizenship by Renato Rosaldo (1994) as a conceptual lens to analyze. I uncovered that the “Khon Chiang Khong” local curriculum epitomized the ideology of citizenship as the people of Chiang Khong” or “Khon Chiang Khong,” which means the Chiang Khong native people. They together possessed their sense of membership to the local culture on the basis of human interaction, natural resources, and the superstition regarding the Khong River. This corresponded to curriculum practices that emphasized flexibility of curriculum, approaches, and diverse locations as well as teachers’ reproduction of ideologies. In the interim, the curriculum created space for students to perceive themselves as the multicultural citizens. They also regarded themselves as the members who developed a collective consciousness in the local community or village and retained their ethnicity, kinship, and the identity of “Khon Chiang Khong.” Nonetheless, the practices of the local curriculum were still facing a challenge with the school culture that was often tied to the ideology of state citizenship.

Keywords : Local curriculum, Citizenship, Cultural citizenship, Border, Khon Chiang Khong

บทนำ

การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นกลไกสำคัญของรัฐในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ (Ideology reproduction) ให้พลเมืองมีจินตนาการต่อวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ และจิตสำนึกไปในทิศทางเดียวกัน (McLaren, 1998) โรงเรียนได้นำเด็ก ๆ จากทุกชนชั้นในสังคมมาทำการอบรมบ่มเพาะเป็นเวลานานหลาย ๆ ปี เพื่อถ่ายทอดความคิด ความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมซ้ำ ๆ ให้ตรึงอยู่ในประสบการณ์และการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของนักเรียนตลอดไป โดยอาศัยหลักสูตรที่ถูกเลือกสรรและจัดระเบียบโดยรัฐในฐานะชุดความรู้ที่มีบรรทัดฐาน คุณค่า และการแสดงออกที่เป็นตัวแทนของสังคม สำหรับใช้อบรมสั่งสอนสมาชิกของสังคมรุ่นต่อไป (Apple, 2013) และยังคงเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการบังคับเด็กทุกคน จากทุก ๆ ชนชั้นให้นั่งนิ่ง ๆ ฟังอยู่ได้เป็นเวลาวันละ 7-8 ชั่วโมง อาทิตย์ละ 5-6 วัน ต่อเนื่องกันเป็นเวลาหลาย ๆ ปี (Althusser, 2014)

ระบบโรงเรียนสมัยใหม่ในประเทศไทยถูกสถาปนาขึ้นครั้งแรกในสมัยรัชกาลที่ 6 และขยายเป็นการศึกษาภาคบังคับหลังมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติประถมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2464 โดยมีมุ่งไปสู่การสร้างพลเมืองในชาติให้มีจิตสำนึกของความเป็นไทย มีความรู้ภาษาไทยเพื่อรับข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ รวมทั้งมีความรู้อื่น ๆ ที่จำเป็นสำหรับการสร้างความมั่นคงให้กับประเทศและพัฒนาประเทศไปในทิศทางที่รัฐบาลกำหนด (Buadaeng, 2007) ดังที่เกิดขึ้นกับคนเชื้อสายมลายูใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล) ภาคอีสาน รวมถึงภาคเหนือซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายภาษา ความเชื่อ เชื้อชาติ และชาติพันธุ์ที่อาศัยร่วมกันตั้งแต่ก่อนรัฐชาติสมัยใหม่ โรงเรียนถูกจัดวางไว้ในฐานะกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐไทย สลายความหลากหลายให้เหลือเพียงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังปรากฏในงานวิจัยของ Vaddhanaphuti (1984) และ Tweepornkijkul (2016) ซึ่งไปในทิศทางเดียวกันว่า โรงเรียนสมัยใหม่ของรัฐสยามได้พยายามสถาปนาอุดมการณ์ความเป็นไทยผ่านความรู้ เช่น การบรรจุเรื่องชาติไทยในหลักสูตรภูมิศาสตร์ ตำรา การจัดการเรียนการสอน รวมถึงความเป็นพิธีการและความเป็นทางการในระบบโรงเรียนโดยใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาหลัก และมีครูภายใต้การควบคุมของรัฐทำหน้าที่ในการส่งผ่านความรู้บางอย่างที่พิจารณาว่ามีความจำเป็นต่อการเป็นพลเมืองในอนาคต และในขณะเดียวกันโรงเรียนยังเป็นกลไกในการยื้อแย่งพื้นที่สร้างความ เป็นพลเมือง ซึ่งเดิมเป็นของชุมชน ท้องถิ่น และศาสนาให้มาอยู่ภายใต้การจัดการของรัฐอย่างเป็นระบบ มีการจัดเรียงลำดับเนื้อหา ก่อนหลังให้มีความสอดคล้องและต่อเนื่องกันไปในรูปแบบของหลักสูตร แบบเรียน และการจัดการเรียนการสอนภายใต้การดูแลของรัฐ (Siwarom, 2008)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารัฐจะใช้ความพยายามอย่างมากในการสร้างความเป็นพลเมืองของรัฐชาติให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Homogeneity) ทว่าปัจจุบันรัฐก็ยังไม่สามารถที่จะสร้างพลเมืองให้มีจิตสำนึก และความยินยอมพร้อมใจที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับรัฐชาติได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษา และความเชื่อข้ามพรมแดนเข้ามาอยู่อาศัย และมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันอย่างเข้มข้นในชีวิตประจำวันภายใต้พื้นที่ที่ทับซ้อนอยู่ระหว่างภูมิรัฐศาสตร์และภูมิวัฒนธรรมอยู่ตลอดเวลา ชายแดนจึงเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลาย (Heterogeneity) ทางด้านชาติพันธุ์ เชื้อชาติ สัญชาติ ภาษา เพศ ศาสนา ท้องถิ่น และอื่น ๆ อีกมากมาย นับตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของรัฐชาติ (Buadaeng,

2013; Leepreecha, 2013) และเข้มข้นขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่ซึ่งผู้คน แรงงาน สินค้า และวัฒนธรรม สามารถเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนรัฐชาติอย่างรวดเร็ว โดยที่รัฐไม่สามารถควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ส่งผลให้พื้นที่ชายแดนมีผู้คนแตกต่างหลากหลายเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้มีนวัตกรรมความเป็นพลเมืองแบบเดิมที่ยึดติดกับรัฐชาติถูกโต้แย้งและชี้ให้เห็นว่าเป็นการยึดติดกับการรักษาอำนาจของรัฐและความเป็นชาตินิยม นำไปสู่การกีดกันคนบางกลุ่มที่รัฐเห็นว่าเป็นภัยต่อความมั่นคงออกไปจากความเป็นพลเมือง (Preechasinlapakun, 2011) ความเป็นพลเมืองในพื้นที่ชายแดนจึงไม่อาจพิจารณาเฉพาะเพียงความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับรัฐที่จำกัดด้วยกฎหมายหรือเอกสารซึ่งบางคนอาจจะมีหรือไม่มี แต่ความเป็นพลเมืองควรเป็นสิทธิที่จะแตกต่าง สิทธิในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และโอกาสทางเศรษฐกิจอย่างเป็นประชาธิปไตย มีความยุติธรรมระหว่างพลเมืองทุกคนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น เพศ หรือรสนิยมทางเพศ (Rosaldo, 1994)

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นปรากฏการณ์หนึ่งในระบบโรงเรียนที่สำคัญเริ่มปรากฏขึ้นหลังการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปี พ.ศ. 2533 โดยเปิดพื้นที่ให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น และมีความชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กำหนดให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการ และสถาบันทางสังคมอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและสังคม (Seeneang et al, 2013) เป็นการปรับเปลี่ยนโรงเรียนให้ตอบสนองต่อวัฒนธรรมของชุมชน ปัญหาและวิกฤติของชุมชน ทรัพยากรและการเข้าถึง รู้จัก และเข้าใจศักยภาพของทรัพยากรชุมชน รวมถึงสามารถเชื่อมโยงวิทยากรและโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่นในฐานะที่เป็นโลกาภิวัตน์ท้องถิ่น (Jatuporn and Wattanatorn, 2014) หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นพื้นที่ทางอุดมการณ์ทางเลือกในการสร้างความเป็นพลเมืองให้มีความสอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ชายแดนที่มีความทับซ้อนและหลากหลายผู้คน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ดังกรณีของอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาว ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์อย่างน้อย 9 กลุ่ม เช่น คนเมือง ลื้อ ม้ง เมี่ยน อาข่า ลาหู่ ขมุ ลาว และจีนฮ่อ เป็นต้น กระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ โดยจะมีความหลากหลายของชุมชนชาติพันธุ์ค่อนข้างมากในบริเวณที่มีพื้นที่ติดกับ สปป.ลาว ได้แก่ ตำบลริมโขง และตำบลเวียง และในทศวรรษที่ผ่านมายังพบว่ามีกรย้ายถิ่นของผู้คนจากภาคใต้หลายร้อยครอบครัวเข้ามาทำกิจการสวนยางและสวนปาล์มในพื้นที่ นอกจากนี้ความหลากหลายดังกล่าวจะทวีมากขึ้นในอนาคตภายใต้นโยบายกำหนดเชิงของให้เป็นพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนต่อไป (Sapphasuk, 2020)

หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ของโรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมติ) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ร่วมกับกลุ่มรักษ์เชียงของ (องค์กรพัฒนาเอกชน) ยกร่างกรอบหลักสูตรท้องถิ่นในช่วงต้นปี พ.ศ. 2560 ณ โฮงเฮียนแม่น้ำโขง โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่อำเภอเชียงของและลุ่มน้ำโขงมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของคนคนลุ่มน้ำโขง รวมทั้งความเคารพต่อธรรมชาติและศรัทธาในความเท่าเทียมของมนุษย์ อันจะเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญต่อการ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้ โดยอยู่บนพื้นฐานของแนวคิดประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 สารการเรียนรู้ ได้แก่ 1) คนเชียงของ มีวัตถุประสงค์ให้นักเรียนรู้ เข้าใจ ตระหนักต่อประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วิเคราะห์ความสัมพันธ์และพัฒนาการทางสังคมที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงของ 2) ภูมินิเวศเมืองเชียงของ มุ่งให้นักเรียนรู้ เข้าใจภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมินิเวศกับวัฒนธรรม รวมถึงตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงภูมินิเวศในเมืองเชียงของ และ 3) นิเวศวัฒนธรรมเชียงของ มุ่งให้นักเรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีผลต่อวิถีวัฒนธรรมของคนเชียงของ ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ ความเชื่อที่มีต่อวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) และเริ่มจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2560 เป็นต้นมา ทั้งนี้ก็มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเตรียมพลเมืองรุ่นใหม่ให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับบริบททางสังคมและการเมืองในพื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาว

บทความนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ของโรงเรียน ขรรชวิททยา (นามสมมุติ) ซึ่งเป็นโรงเรียนในพื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาว อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย โดยจะเผยให้เห็นอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่นมีลักษณะอย่างไร มีปฏิบัติการของหลักสูตรอย่างไร และส่งผลต่อผู้เรียนหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้การศึกษาและข้อมูลที่ปรากฏในบทความนี้ส่วนหนึ่งได้แรงบันดาลใจจากคหุภินิพนธ์ เรื่อง Cultural Citizenship Construction in Thailand – Lao PDR Border School บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองในหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนชายแดนไทย-สปป.ลาว อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรม (Cultural citizenship) เป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ ซึ่งแนวคิดนี้เริ่มต้นขึ้นจากความพยายามในการทำความเข้าใจทฤษฎีการกลืนกลาย (Assimilation) และทฤษฎีการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) ของนักมานุษยวิทยาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของกลุ่มคนที่ถูกทำให้เชื่อว่าไม่มีวัฒนธรรม และพวกเขาพยายามที่จะตอบโต้ต่อสถานะดังกล่าวทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและบริบทของการครอบงำที่เป็นเหตุผลของการกีดกัน ความไม่เท่าเทียม การกลืนกลาย และการทำให้กลายเป็นชายขอบของสังคม แนวคิดดังกล่าวมีความชัดเจนมากขึ้นหลังสงครามเย็นต่อเนื่องมาในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการอพยพย้ายถิ่นของผู้คนที่มีลักษณะสากล (Cosmopolitan) และมีความเป็นพหุวัฒนธรรม (Multicultural) สะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ของการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน การข้ามชาติ ก้าวข้ามต่อสภาวะความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และท้าทายต่ออำนาจของชาติ (Fernández, 2015)

ศาสตราจารย์ Renato Rosaldo (1994) นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมชาวอเมริกา ได้เสนอแนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรมในบทความเรื่อง Cultural citizenship and educational democracy เสนอว่าพลเมืองเชิงวัฒนธรรมเป็นแนวคิดที่อ้างถึงสิทธิที่จะแตกต่างและสิทธิในการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตย มีความยุติธรรมระหว่างพลเมืองทุกคนที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น เพศ หรือรสนิยมทางเพศ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มักจะทำให้คนมีสถานะไม่เท่ากันหรือด้อยกว่าคนอื่น และยังหมายรวมถึงการเป็นสมาชิกแบบสมบูรณ์แบบของกลุ่ม สามารถมีสิทธิมีเสียงในการชะตากรรมของตนเองได้ (Rosaldo, 1994) และความ เป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมยังเป็นหนึ่งในกระบวนการในการอ้างและขยายสิทธิที่สำคัญในการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม โดยเฉพาะพลเมืองกลุ่มใหม่ (New citizens people) เช่น คนผิวสี ผู้อพยพกลุ่มใหม่ สตรี เกย์ และเลสเบียน เป็นต้น (Rosaldo, 1994a) Rosaldo ให้ความสำคัญกับปัจเจกในการมีสิทธิที่จะแตกต่างในการนิยาม และแสดงออกถึงการเป็นสมาชิกและการมีส่วนร่วมซึ่งพิจารณาได้ทั้งในความสัมพันธ์ของประชาชนกับรัฐ และความสัมพันธ์ของประชาชนกับพลเมืองแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็นพลเมืองของชุมชน โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ทำงาน หรือในองค์กรอาสาสมัคร และหมายรวมถึงสำนึกความเป็นเจ้าของ การมีสิทธิมีเสียง และการถูกรับฟัง เสียงด้วย ความเป็นพลเมืองจึงไม่ควรถูกพิจารณาเพียงแค่การกำหนดโดยกฎหมายหรือเอกสารเท่านั้น ซึ่งบางคน อาจจะมีหรือไม่มีก็ได้ (Rosaldo, 1994a)

มากไปกว่านั้น แนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรมยังเป็นปฏิบัติการในการนิยามตัวตนความเป็นพลเมือง ผ่านการเป็นสมาชิกและการมีส่วนร่วมในกลุ่มทางสังคมวัฒนธรรม (Sociocultural group) ซึ่งไม่จำเป็นต้องรอคอยการกำหนดจากรัฐ แต่เป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมืองของผู้คนในกลุ่มวัฒนธรรมรอง (Subordinated group) ในรูปแบบและเงื่อนไขของการมีสำนึกและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในสิ่งที่มีผลต่อวิถีชีวิตของตน ผ่านการปฏิบัติและการกระทำในชีวิตประจำวันอย่างเสมอภาคและยุติธรรม (Fernández, 2015) ที่สำคัญได้แก่ 1) การเป็นสมาชิก (Membership) คือ การเป็นส่วนหนึ่ง การมีสิทธิ และการเป็นเจ้าของผ่านการมีประสบการณ์ต่อความเป็นพลเมืองร่วมกันแม้ว่าจะมีวัฒนธรรมที่ต่างต่างกัน ร่วมแบ่งปันประสบการณ์ความเป็นชายขอบและอุดมการณ์ที่มุ่งเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ครอบงำพวกเขา อยู่ 2) การมีสำนึกร่วม (Sense of belonging) อยู่บนความสัมพันธ์ของอารมณ์และความรู้สึกที่รู้สึกเหมือนอยู่บ้าน (At home) และแสดงถึงการยอมรับ การเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม/ชุมชนอย่างมีเหตุผล และการเคารพซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานทุนทางวัฒนธรรม (Cultural capital) ร่วมกัน 3) พื้นที่ในการอ้าง (Claiming space) เป็นการสร้างพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคมในการแสดงออก การเรียกร้องสิทธิและสร้างการยอมรับ เป็นพื้นที่ในการปลดปล่อยจากการครอบงำ (Decolonizing space) ที่มีลักษณะเป็นโครงสร้างแนวระนาบที่สมาชิกทุกคน จะได้รับการปฏิบัติอย่างเสมอภาค เท่าเทียม และทำทลายต่อความเป็นพลเมืองของรัฐชาติ 4) การอ้างสิทธิ (Claiming rights) เป็นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันในการยืนยันสิทธิของตนที่จะเข้าร่วมและได้รับการปฏิบัติด้วยศักดิ์ศรีและความเคารพ โดยชี้ให้เห็นว่าทุกคนมีสิทธิที่จะกระทำการเพื่อเรียกร้องสิทธิ อย่างความเท่าเทียม มีความยุติธรรมและให้การเคารพ โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ เพศ อายุ และความแตกต่างทางสังคมอื่น ๆ (Fernández, 2015)

ความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมจึงไปไกลกว่านิยามความเป็นพลเมืองของรัฐชาติที่จำกัดอยู่ภายใต้สถานะทางกฎหมาย เพื่อที่จะสร้างสิทธิใหม่ ๆ ที่ให้คุณค่าและเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม สะท้อนถึงสิทธิที่จะแตกต่าง ซึ่งความแตกต่างดังกล่าวต้องไม่เอื้อต่อความอยุติธรรมเชิงโครงสร้างและความไม่เท่าเทียมทางสังคม นอกจากนี้ความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมยังเป็นปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันซึ่งผู้คนมีสิทธิในการเข้าร่วม การเป็นส่วนหนึ่ง และได้รับการเคารพอย่างมีศักดิ์ศรี (Fernández, 2015) ทั้งนี้ในการศึกษาคครั้งนี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นกรอบในการศึกษาและวิเคราะห์ความเป็นพลเมืองผ่าน กรอบหลักสูตรท้องถิ่น ปฏิบัติการหลักสูตรในชั้นเรียน และการนิยามและปรับใช้ความเป็นพลเมืองของนักเรียน เพื่อชี้ให้เห็นการขยายขอบเขตและการนิยามความเป็นพลเมืองในหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ”

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาคครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในฐานะเป็นกระบวนการค้นคว้าวิจัยเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม โดยนักวิจัยดำเนินการสร้างภาพหรือข้อมูลที่ซับซ้อน มีลักษณะเป็นองค์รวม วิเคราะห์ข้อความ รายงานมุมมองของผู้ให้ข้อมูลอย่างละเอียด และดำเนินการศึกษาในสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ โดยให้ความสำคัญกับความรู้สึก โลกทัศน์ ความหมายและวัฒนธรรมของบุคคล โดยผู้วิจัยทำหน้าที่ในการเจาะลึกลงไปให้เห็นความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ และกลั่นออกมาให้ได้ว่าแก่นหรือสาระที่แท้ของปรากฏการณ์นั้นคืออะไร รวมถึงหาคำตอบจากผู้ที่ได้ประสบกับปรากฏการณ์นั้น ๆ ว่ามีความหมายอย่างไร โดยนักวิจัยไม่ได้เข้าไปจัดการหรือควบคุมสิ่งที่ศึกษาด้วยประการใด ๆ เป็นการวิจัยที่เปิดกว้าง ใช้เครื่องมือที่หลากหลายและยืดหยุ่น (Podhisita, 2016; Chantavanich, 2012) โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ใน 2 ระดับ กล่าวคือ เริ่มจากการวิเคราะห์อุดมการณ์ความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” โดยทำการให้รหัสข้อมูล (Coding) ข้อมูลที่สะท้อนถึงอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองโดยอาศัยแนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรม (Cultural citizenship) ของ Rosaldo (1994) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ได้แก่ 1) การเป็นสมาชิก (Membership) 2) การมีส่วนร่วม (Sense of belonging) 3) พื้นที่ในการอ้าง (Claiming space) และ 4) การอ้างสิทธิ (Claiming rights) (ดูเพิ่มใน Fernández, 2015) และในระดับที่ 2 เป็นการศึกษาในภาคสนามโดยมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” เพื่อทำความเข้าใจปฏิบัติการทางอุดมการณ์ของหลักสูตรท้องถิ่น และผลที่เกิดขึ้นต่อนักเรียน

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ณ โรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมุติ) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนตรงข้ามกับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ปรากฏว่าในช่วงปี พ.ศ. 2558 โรงเรียนร่วมกับกลุ่มรักษ์เชียงของ (องค์กรพัฒนาเอกชน) ได้ริเริ่มยกร่างกรอบหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” และบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมุติ) พ.ศ.2560 ทดแทนวิชาเชียงของบ้านเรา และวิชาเชียงรายรำลึก ตามหลักสูตรสถานศึกษาฉบับเดิม จำนวน 6 รายวิชา รวมตลอดหลักสูตร 240 ชั่วโมง (Koraratwittaya School

(pseudonym), 2020) โดยผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการและเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ คือ 1) การวิเคราะห์เอกสาร กล่าวคือ เน้นการวิเคราะห์สาระและอุดมการณ์ที่ปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” โดยใช้แบบวิเคราะห์เนื้อหาความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมที่นักวิจัยร่วมกันพัฒนาขึ้นโดยอาศัยฐานแนวคิดพลเมืองเชิงวัฒนธรรม และ 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 2.1) การสังเกตการณ์การจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น โดยใช้แบบบันทึกภาคสนาม และ 2.2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ ครูผู้สอนจำนวน 3 คน ตัวแทนภาคประชาสังคม 1 คน และนักเรียนที่มีประสบการณ์เรียนในหลักสูตรท้องถิ่น จำนวน 9 คน โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2562- 29 กุมภาพันธ์ 2563

ทั้งนี้ เมื่อได้ข้อมูลดังกล่าวมาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาจัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) แล้วทำการให้รหัสข้อมูล (Coding) โดยเลือกข้อความที่มีความหมายเดียวกันใส่รหัสเดียวกัน จากนั้นจึงแสดงข้อมูล (Data display) ตามหัวข้อการวิเคราะห์ที่มีความสัมพันธ์กัน และทำการสรุปและตีความ (Conclusion and Interpretation) ข้อค้นพบจากการวิจัย (Podhisita, 2016) แต่กระนั้นการศึกษาในครั้งนี้นี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องอคติ (Bias) ในการเก็บและตีความข้อมูล เนื่องจากในช่วงระยะเวลาเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยยังคงมีสถานะเป็นครูผู้สอนในโรงเรียนดังกล่าว ทว่าผู้วิจัยก็ได้ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological triangulation) และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data triangulate) เพื่อให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้น ก่อนที่จะนำไปวิเคราะห์ ตีความสรุปข้อสรุปต่อไป (Chantavanich, 2012; Podhisita, 2016) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังใช้ชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในบทความนี้เป็นชื่อสมมติเพื่อป้องกันความเป็นส่วนตัวและผลกระทบเชิงลบต่อผู้ให้ข้อมูล

ผลการวิจัย

พลเมืองเชียงของ : ภาพแทนใหม่ของความเป็นพลเมืองในพื้นที่ชายแดน

หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ปีการศึกษา 2560 ถือได้ว่าเป็นภาพแทนอุดมการณ์หนึ่งของกลุ่มรักรักษ์เชียงของที่ได้พยายามนำเสนอในพื้นที่สาธารณะมาตลอดช่วง 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การปรากฏขึ้นของหลักสูตรดังกล่าวเกิดจากการเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ความรู้ในระบบการศึกษาผ่านหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยเครือข่ายและทุนทางสังคมเพื่อผลิตซ้ำอุดมการณ์ขององค์กร (Sapphasuk and Nawarat, 2019) หลักสูตรดังกล่าวจึงปรากฏอุดมการณ์ “ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่น” ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ 2) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ รวมถึงปรัชญาในการทำงานขององค์กรที่ให้ความสำคัญกับการเคารพธรรมชาติ ศรัทธาในความเท่าเทียมของมนุษย์ (Sombat Pseudonym, 2019) ดังจะปรากฏให้เห็นในที่มาและความสำคัญของหลักสูตร ความว่า “...มุ่งพัฒนาให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่เชียงของมีความรู้ ความเข้าใจและตระหนักถึงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วิถีวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตคนคนกลุ่มน้ำโขง รวมทั้งเคารพต่อธรรมชาติและศรัทธาในความเท่าเทียมของมนุษย์ อันจะเป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่แห่งนี้...”

(Koraratwittaya School (pseudonym), 2020) มากไปกว่านั้นการปรากฏขึ้นของหลักสูตรดังกล่าวยังเป็นการนำเสนอมุมมองใหม่ต่อความเป็นพลเมืองและท้าทายต่ออุดมการณ์ความเป็นพลเมืองของรัชชาติที่ให้ความสำคัญกับขอบเขตและการมีสัญชาติของพลเมือง ทว่าหลักสูตรนี้กลับมุ่งเน้นความเป็นพลเมืองบนพื้นฐานของการเป็นสมาชิกของชุมชนทางวัฒนธรรมอย่างความเสมอภาค เท่าเทียมในวิถีชีวิตประจำวัน อันจะนำมาสู่การมีชีวิตที่ดี (Rosaldo, 1994; Kymlicka, 1995) ดังปรากฏในหลักการของหลักสูตรความว่า “...เป็นหลักสูตรสำหรับเตรียมความพร้อม “ความเป็นพลเมืองเชียงใหม่” ในกระแสการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดนไทย-สปป.ลาว...” (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) โดยให้ความสำคัญต่อวิถีวัฒนธรรมและปฏิสัมพันธ์ของคนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงในพื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาวผ่านการกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น 3 สาระ ได้แก่ สาระที่ 1 คนเชียงใหม่ มุ่งเรียนรู้ความสัมพันธ์ของคนในลุ่มน้ำโขง สาระที่ 2 ภูมินิเวศเมืองเชียงใหม่ มุ่งเรียนรู้ความสัมพันธ์ของคนและธรรมชาติลุ่มน้ำโขง และสาระที่ 3 นิเวศวัฒนธรรมเชียงใหม่ มุ่งเรียนรู้ความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อเหนือนิเวศของชนลุ่มน้ำโขง (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017)

ทั้งนี้หากเราพิจารณาหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงใหม่” แยกตามสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นที่กำหนดไว้พบว่า สาระที่ 1 คนเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา วิเคราะห์ความสัมพันธ์และพัฒนาการทางสังคมที่เกิดขึ้นในเมืองเชียงใหม่ โดยสาระการเรียนรู้นี้จะเน้นมิติความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในพื้นที่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) เริ่มเรียนรู้จากการรู้จักตนเองและครอบครัวในมิติต่าง ๆ กล่าวคือ รู้จักชาติพันธุ์ของตนเอง ประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายของครอบครัว หลังจากนั้นจึงขยายขอบเขตไปทำความเข้าใจผู้คนในชุมชน มิติการจัดการของชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน การช่วยเหลือเกื้อกูลในคุ้มและหมวด และขยายขอบเขตก้าวข้ามขอบเขตของรัชชาติไปทำความเข้าใจในความหลากหลายของผู้คนและชาติพันธุ์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) การจัดเนื้อหาหลักสูตรดังกล่าวสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายของผู้คนก่อนการเกิดขึ้นของรัชชาติ และผู้คนที่ลัดรัชชาติข้ามไปมาบนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของผู้คนในลุ่มน้ำโขง และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) เป็นการทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เชียงใหม่ที่มีผลกระทบต่อผู้คน โดยหลักสูตรพยายามเผยให้เห็นปรากฏการณ์ที่มีผลต่อการเคลื่อนย้ายและความหลากหลายของผู้คนในพื้นที่เชียงใหม่ นับตั้งแต่ก่อนการเกิดขึ้นของรัชชาติสมัยใหม่ จนกระทั่งถึงยุคโลกาภิวัตน์ชายแดน ซึ่งพื้นที่เชียงใหม่มีความเปลี่ยนแปลงทั้งเชิงกายภาพและความหลากหลายของผู้คนที่ถูกดึงดูดเข้ามาในพื้นที่ชายแดนภายใต้นโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษชายแดนของรัฐและแผนการพัฒนาพื้นที่ชายแดนต่าง ๆ เช่น ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเชียงใหม่อย่างมีคุณภาพและยั่งยืน “หนึ่งเมืองสองแบบ” ยุทธศาสตร์พัฒนาเมืองเชียงใหม่ของดาว 7 แฉก “เชียงใหม่ ประตูสู่นาคคต” (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) ทั้งนี้ความเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัยดังกล่าวไม่ได้สร้างผลกระทบเฉพาะพลเมืองในนิยามของรัชชาติเท่านั้น แต่ยังกระทบต่อผู้คนที่ข้ามขอบเขตรัชชาติ และในขณะเดียวกันพวกเขาก็ควรมีสิทธิในการกำหนดอนาคตความเป็นพลเมืองของพวกเขาด้วยเช่นกัน

สาระที่ 2 ภูมินิเวศเมืองเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภูมินิเวศกับวัฒนธรรม รวมถึงตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงภูมินิเวศในเมือง

เชิงของ การจัดเนื้อหาหลักสูตรเริ่มจากระดับชุมชนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) ผ่านจากการเรียนรู้ ภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศในชุมชน รวมถึงอิทธิพลของระบบนิเวศที่ส่งผลต่อภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการทรัพยากรของชุมชน และขยายขอบเขตการทำความเข้าใจครอบคลุมถึงความหลากหลายของระบบ นิเวศในลุ่มแม่น้ำโขงที่ส่งผลต่อวิถีวัฒนธรรมและการจัดสรรทรัพยากรของผู้คนสองฝากฝั่งแม่น้ำ (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) สะท้อนให้เห็นภาพของการแสดงออกถึงการเป็นสมาชิกของชุมชนลุ่มน้ำที่มีการใช้ ทรัพยากรร่วมกันกระทั่งกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คน และในส่วนของระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย (ม.4-ม.6) ได้เพิ่มความซับซ้อนของประเด็นและเนื้อหา กล่าวคือมีการเพิ่มประเด็นที่ส่งเสริมการสร้าง ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปรากฏแห่งวิถีชีวิตของผู้คนลุ่มน้ำโขงที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศในรูปแบบต่าง ๆ ใน แม่น้ำโขง และแม่น้ำสาขา รวมถึงการสร้างการรับรู้และตระหนักต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงภายใต้ กระแสความเปลี่ยนแปลงของอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในประเด็นต่าง ๆ เช่น การสร้างเขื่อน การลดลงของกระแสน้ำ การลดลงของความหลากหลายทางระบบนิเวศ นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นการมีส่วนร่วมในการ สร้างองค์ความรู้และ นวัตกรรมใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวิถีวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถี วัฒนธรรมของพวกเขา (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) ส่งผลให้แม่น้ำโขงถูกทำให้เป็นสำนึก ร่วมของผู้คนที่มิถุนฐานอยู่ร่วมกันในพื้นที่ชายแดนแห่งนี้

และสาระที่ 3 นิเวศวัฒนธรรมเชิงของ เป็นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และ สิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีผลต่อวิถีวัฒนธรรมของคนเชิงของ ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติ ความเชื่อที่มีต่อ วิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น ในส่วนนี้จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่บรรพบุรุษสร้างขึ้นมาเพื่อจัดการ ความสัมพันธ์ของผู้คนและทรัพยากรในลุ่มน้ำโขง โดยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) เรียนรู้จากตำนานและ ความเรื่องของชุมชนและของผู้คนลุ่มน้ำโขง เช่น ต่ามิละ ปู่ละหึ่ง ผีเงือก ผีลั้งผีลวง เป็นต้น ทั้งนี้ในส่วนนี้จะ เป็น การส่งเสริมให้เด็กได้คิดวิเคราะห์ปัจจัยและความสัมพันธ์ของผู้คนและสิ่งเหนือธรรมชาติที่ส่งต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม และประเพณีของผู้คนในลุ่มน้ำโขงผ่านเครื่องมือการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น แผนผังต้นไม้ปัญหา แผนผังความคิด ปฏิทิน การเพาะปลูก/หาปลา และปฏิทินพิธีกรรม เป็นต้น สะท้อนให้เห็นภาพการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6) มีการเพิ่มเติมเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึง ปรากฏการณ์ของขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานความเชื่อของชุมชน องค์กรภาคประชาสังคมในพื้นที่ และองค์กร ระหว่างประเทศ ภายใต้ความท้าทายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ที่ซึ่งมีการพัฒนาของทุนนิยมโลกาภิวัตน์ในรูปเขตพัฒนา เศรษฐกิจพิเศษ และข้อเสนอของชุมชนในการจัดการท้องถิ่นบนฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมใน ลักษณะของ “ท้องถิ่น-สากล” (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็น ว่ากรอบคิดในการเตรียมพลเมืองของหลักสูตรมิได้จำกัดอยู่ภายใต้องค์ความรู้และขอบเขตการพัฒนาของ ภาครัฐ แต่กรอบหลักสูตรดังกล่าวกำลังท้าทายและช่วงชิงการนิยามความหมายของการเตรียมพลเมืองที่สอดคล้องกับ บริบทเชิงพื้นที่และองค์ความรู้ท้องถิ่นของผู้คนในลุ่มน้ำโขง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ชี้ให้เห็นภาพแทนใหม่ของความเป็นพลเมืองที่ปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่นที่พยายาม สลายขอบเขตเส้นแบ่งพรมแดนความเป็นพลเมืองที่ผูกติดอยู่กับขอบเขตของธรรมชาติและมีการมีสัญชาติไปสู่การ

นำเสนอภาพแทนพลเมืองใหม่ที่ยึดโยงกับวิถีวัฒนธรรมของผู้คนในอาณาบริเวณเดียวกันที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ ความรู้สึก และการมีส่วนร่วมของการเป็นสมาชิกทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานมาจากมิติประวัติศาสตร์ความเป็นมาทางวัฒนธรรม และมิติปฏิสัมพันธ์ของการดำรงชีพที่ยึดโยงอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ ผู้คน และความเชื่อที่เชื่อมโยงผู้คนให้มีความรู้สึกถึงความเป็นพลเมืองทางวัฒนธรรมร่วมกัน แต่กระนั้นปรากฏขึ้นของเอกสารหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวไม่อาจเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จที่อาจเกิดขึ้นกับผู้เรียนหลังจากการเริ่มใช้หลักสูตรในระยะเวลาช่วงสั้น ๆ แต่ก็เป็นการชี้ให้เห็นความสำเร็จของการยกระดับความรู้ท้องถิ่น (Local Knowledge) ความรู้ของชนชาวบ้าน (Indigenous Knowledge) และความรู้ระดับปฏิบัติการ (Situated Knowledge) มาสู่เป็นความรู้ทางการ (Official Knowledge) ที่ใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

ชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่น : พื้นที่ต่อการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นพลเมือง

ชั้นเรียนหรือการจัดการเรียนรู้หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” เป็นการจัดสภาพการเรียนรู้ที่มีได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องสี่เหลี่ยมที่มีเฉพาะกระดานและโต๊ะเก้าอี้เท่านั้น แต่เป็นการจัดสภาพชั้นเรียนที่มีความยืดหยุ่นในการปฏิบัติการเรียนการสอน กล่าวคือกรอบหลักสูตรมุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในชุมชน ผู้รู้ และปราชญ์ท้องถิ่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การสำรวจ สืบเสาะ การทำแผนที่ชุมชน ปฏิทินชุมชน วิเคราะห์ต้นไม้ปัญหา (Problem tree analysis) การทำสารคดี การสัมภาษณ์ การเรียงลำดับเหตุการณ์ (Timeline) การศึกษาแหล่งเรียนรู้นอกสถานที่ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อเปิดพื้นที่ให้ชุมชน/องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่สามารถเข้าร่วมจัดการศึกษา/อบรมบนพื้นฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและสหวิทยาการต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการ รวมถึงแสวงหาวิธีการแนวทางแลกเปลี่ยนประสบการณ์การพัฒนาและแสวงหาแนวทางแก้ปัญหาร่วมกันระหว่างชุมชนและโรงเรียน (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017) ส่งผลให้ชั้นเรียนหรือห้องเรียนมิได้จำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หากแต่ทุก ๆ สถานที่ก็ถือได้ว่าเป็นชั้นเรียนตามหลักสูตรท้องถิ่นเช่นกัน

ภาพที่ 1 นักเรียนโรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมุติ) นำเสนอแผนที่ชุมชน ณ แหล่งเรียนรู้โฮงเฮียนแม่น้ำของ
ที่มา : นักวิจัย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงการจัดการเรียนรู้ของแต่ละระดับชั้นและครูผู้สอนแล้ว พบว่ามีมิติการจัดการชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่นที่แตกต่างกันไปตามความสนใจของผู้เรียน เนื้อหาสาระ และการจัดการของครูผู้สอน เช่น การจัดการเรียนการสอนวิชาคนเชียงของ 2 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ของครูสมศรี (นามสมมุติ) พบว่า การทำกิจกรรมของนักเรียนเน้นการทำกิจกรรมกลุ่มโดยครูให้แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์นิทาน/ตำนาน/ความเชื่อของแต่ละชุมชนซึ่งได้มาจากการสัมภาษณ์และสอบถามจากผู้ปกครองหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนของนักเรียน โดยครูทำหน้าที่ตั้งคำถามกระตุ้นการวิเคราะห์ของนักเรียนแต่ละกลุ่ม จากนั้นครูได้ให้แต่ละกลุ่มออกมานำเสนอและแลกเปลี่ยนระหว่างกัน และในช่วงท้ายครูได้ชี้ให้เห็นประเด็นร่วมกันของแต่ละกลุ่มที่ชี้ให้เห็นการจัดการและความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างผู้คน สิ่งแวดล้อม และความเชื่อของแต่ละชุมชน (Field note, 2020)

เช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนวิชาคนเชียงของ 5 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของครูอภิสิทธิ์ (นามสมมุติ) พบว่า ในช่วงที่นักวิจัยเข้าไปสังเกตการณ์เป็นการนำเสนอการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากทรัพยากรทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งนักเรียนได้นำเอาทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองมาออกแบบใหม่ให้มีมูลค่าและร่วมสมัย เช่น กลุ่มนักเรียนชุมชนชาติพันธุ์ม้งบ้านทุ่งพัฒนานำเสนอน้ำากปกป้องกันโควิด 19 จากผ้าปักม้ง กลุ่มนักเรียนชุมชนชาติพันธุ์ม้งบ้านทุ่งน่านำเสนอพิชช่าม้งโรยสีพัฒนามาจากข้าวปึกทอดของชาวม้ง และกลุ่มนักเรียนชุมชนบ้านห้วยเม็งซึ่งเป็นชุมชนปลูกส้มนำน้ำส้มมาผสมกับกาแฟอเมริกาโน เป็นต้น (Field note, 2020) การจัดชั้นเรียนดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการจัดการชั้นเรียนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนในฐานะเจ้าของทรัพยากรวัฒนธรรมและใช้ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของนักเรียนเป็นสื่อในการจัดการเรียนการสอน มากไปกว่านั้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามผู้วิจัย พบว่า ในบางระดับครูผู้สอนได้พานักเรียนออกไปเรียนรู้นอกสถานที่ เช่น โขงเขียนแม่น้ำโขงของกลุ่มรักษ์เชียงของ วัดศรีดอนชัย พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลำปาง เป็นต้น ดังที่นายสมบัติ (นามสมมุติ) ประธานกลุ่มรักษ์เชียงของ ชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดห้องเรียนหลักสูตรท้องถิ่น ความเป็นที่ “...เราต้องชี้ให้พวกเขาเห็นว่าจริง ๆ แล้วการศึกษาที่เขาต้องการเป็นอย่างไร ให้เขามีอิสระ ให้เขาคิด ให้เขามีตัวตน เน้นการศึกษาด้วยตัวเองในหมู่บ้าน เน้นกระบวนการวิคิด พาไปเที่ยว พาไปปฏิบัติจริงในชุมชน...” (Sombat Pseudonym, 2019)

แต่กระนั้น มิใช่ครูผู้สอนในหลักสูตรท้องถิ่นคนเชียงของทุกคนจะให้ความสำคัญและดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนไปตามหลักสูตรและโครงสร้างรายวิชา ดังที่นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่เรียนวิชาคนเชียงของ กล่าวไว้ว่า “...ไม่ยากเรียนวิชาคนเชียงของเลย ครูสอนเรื่องเดิม ๆ ตั้งแต่ ม.1 ปีนี้ก็เรียนเรียนเดิมอีก อะไรก็ไม่รู้ บางวันครูก็ให้จด บางวันก็ไม่สอน ไม่เห็นจะได้ความรู้เลย เอาไปใช้สอบก็ไม่ได้...” (Somnuek Pseudonym, 2020) สอดคล้องกับการแสดงความคิดเห็นของครูท่านหนึ่งในที่ประชุมกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ซึ่งผู้วิจัยเป็นหนึ่งในสมาชิกของกลุ่มสาระการเรียนรู้ดังกล่าว ความเป็นที่ “...วิชาคนเชียงของให้เด็กเรียนเยอะเกินไป เนื้อหาที่ไม่มีให้ หนังสือก็ไม่มี ได้แต่สอนเรื่องเดิม ๆ ลดวิชาลงไปบ้าง เอาวิชาอื่น ๆ ที่ต้องใช้สอบมาแทนบ้าง สอนซ้ำ ๆ เรื่องเดิมทุกปี...” (Field note, 2020) สะท้อนให้เห็นว่าข้อจำกัดของการจัดชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่นยังคงต้องพึ่งพาครูในระบบโรงเรียนในการจัดการเรียนการสอนซึ่งครูแต่ละคนก็มีความเป็นผู้กระทำการ (Agency) ในระดับปัจเจกที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือ หากครูคนไหนยินยอมพร้อมใจและเปิดรับต่ออุดมการณ์ใหม่ในหลักสูตร

ท้องถิ่นก็จะเปิดพื้นที่ชั้นเรียนให้มีการเรียนรู้บนพื้นฐานทรัพยากรวัฒนธรรมของท้องถิ่นและผู้เรียน แต่ครูคนไม่ยินยอมเปิดใจรับอุดมการณ์ใหม่ยังคงยึดถือต่ออุดมการณ์ของรัฐชาติก็จะเบียดขับความรู้ท้องถิ่นให้อยู่ในระดับรองไม่จำเป็นต่อการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียน (Pipatpen, 2004; Sapphasuk, 2019)

ขณะเดียวกันการจัดชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่นยังต้องเผชิญความท้าทายกับวัฒนธรรมโรงเรียนของรัฐ ได้แก่ ตารางเวลา กฎหมาย ระเบียบราชการ และการวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลอย่างมากต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น การนำนักเรียนออกไปเรียนรู้นอกสถานที่ครูผู้สอนจำเป็นต้องทำหนังสือราชการเพื่อขออนุญาตตามขั้นตอนตามระเบียบกฎหมาย ดังที่นางวิภาดา (นามสมมุติ) กล่าวว่า “...หากเราจะพานักเรียนไปทำกิจกรรมข้างนอก ครูก็ต้องทำเรื่องขออนุญาตจากผู้อำนวยการ จากนั้นเราก็จะแจ้งธุรการทำคำสั่งไปราชการ และเอกสารขออนุญาตผู้ปกครอง เพราะมันมีระเบียบกำหนดไว้ หากไม่ทำตามขั้นตอนแล้วนักเรียนเกิดอุบัติเหตุเราก็ต้องรับผิดชอบเอง...” (Wiphada Pseudonym, 2020) หรือกรณีการนำองค์กรชุมชนหรือผู้รู้เข้ามาจัดกิจกรรมก็มักจะเผชิญกับข้อจำกัดของตารางเวลาของโรงเรียนที่ถูกกำหนดไว้อย่างชัดเจน เช่น “...การเข้ามาจัดกิจกรรมขององค์กรภายนอกที่จริงมันก็ดี ได้เปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้สิ่งใหม่...แต่พักหลังก็เข้ามาบ่อย นักเรียนไม่ค่อยได้เรียน ครูก็สอนไม่ทัน...การเข้ามาแต่ละครั้งมันก็ต้องลดเวลาหรือสลับตารางเรียน กระทบหลายอย่าง...” (Suraphon Pseudonym, 2020) และที่สำคัญการจัดห้องเรียนหลักสูตรท้องถิ่นมักถูกท้าทายกับการติดตามตรวจสอบผ่านการวัดและประเมินผลของรัฐ เช่น การทดสอบระดับเขตพื้นที่ การทดสอบระดับชาติ (O-Net) การสอบเพื่อเข้ามหาวิทยาลัย (Gat – Pat) และสอบทดสอบระดับนานาชาติ (PISA) เป็นต้น ส่งผลให้ผู้บริหารและครูให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติเพื่อเตรียมนักเรียนให้พร้อมต่อการวัดและประเมินผลเป็นหลักทำให้ครูผู้สอนบางคนที่สอนในวิชาคนเชียงของนำเวลาเรียนดังกล่าวไปใช้ในการทบทวนความรู้สำหรับเตรียมการทดสอบตามที่กล่าวมาข้างต้น (Field note, 2020)

จากที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า การจัดชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่นมีความยืดหยุ่นทั้งสถานที่ วิธีการ และผู้สอนที่มาจากหลากหลายความเชี่ยวชาญ มากไปกว่านั้นพื้นที่ดังกล่าวมีอิทธิพลอย่างมากในการสถาปนาอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองเชียงของให้เกิดขึ้นกับนักเรียนโดยตรง แต่กระนั้นปฏิบัติการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองแบบใหม่นั้นต้องเผชิญกับความท้าทายกับวัฒนธรรมโรงเรียนที่ผูกโยงกับครูผู้สอนที่ยังยึดติดกับการทำหน้าที่ในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ของรัฐ การจัดตารางเวลาที่ถูกกำหนดไว้ตั้งแต่ต้นนักเรียนมาถึงโรงเรียนกระทั่งเลิกเรียน กฎระเบียบแบบแผนทางราชการที่ไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน รวมถึงค่านิยมของครู ผู้ปกครอง และนักเรียนบางส่วนที่ยังให้ความสำคัญต่อการวัดและประเมินผลเพื่อเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัย การจัดชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” จึงเป็นการปะทะผสวนระหว่างอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองของรัฐชาติที่ถูกสถาปนามาอย่างยาวนานและอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองเชียงของในฐานะอุดมการณ์ใหม่ที่เข้ามาช่วงชิงพื้นที่

ฉันทิพลเมือง : การนิยามความเป็นพลเมืองใหม่ของผู้เรียนในพื้นที่ชายแดน

การปรากฏขึ้นของหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” เป็นการขยายขอบเขตของความเป็นพลเมืองออกไปโดยไม่ยึดโยงกับเอกสารแสดงการมีหรือไม่มีสัญชาติหากแต่ให้ความสำคัญต่อการแสดงออกของการเป็นสมาชิกและการมีสำนึกร่วมบนพื้นฐานวัฒนธรรมเดียวกัน ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึงนักเรียนในโรงเรียนขรรษาวิทยา (นาม

สมมุติ) มีความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ สัญชาติ และชาติพันธุ์ ข้อมูลในปี 2561 พบว่า มีนักเรียนอย่างน้อย 9 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ เมือง (ยวน) ม้ง ลื้อ ขมุ ลาว อาข่า ลาหู่ เมียน จีน/จีนฮ่อ และอื่น ๆ เช่น คนใต้ คนอีสาน คนภาคกลาง เป็นต้น และในจำนวนดังกล่าวเป็นนักเรียนที่ไม่มีสถานะทางทะเบียน จำนวน 29 คน ได้แก่ บัตรหัว G จำนวน 4 คน บัตรหัว 0 จำนวน 20 คน และบัตรหัว 7 จำนวน 5 คน (Koraratwittaya School (pseudonym), 2018 อ้างใน Sapphasuk, 2019) ทั้งนี้ความแตกต่างของภูมิหลังทางวัฒนธรรมและสัญชาติของนักเรียนดังกล่าวย่อมส่งผลต่อสำนึกความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่แตกต่างกันไป และการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นอุดมการณ์ทางเลือกในการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองของนักเรียนที่ขยายขอบเขตจากความเป็นพลเมืองของรัฐที่มักให้ความสำคัญกับการมีหรือไม่มีเอกสารแสดงสถานะสัญชาติ

ทั้งนี้หากพิจารณาถึงการแสดงออกในชั้นเรียนและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของนักเรียนโดยเฉพาะนักเรียนในกลุ่มวัฒนธรรมรองที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติ และสัญชาติ พบว่า นักเรียนมีการแสดงออกและนิยามความเป็นพลเมืองใหม่ของตนเองใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกของชุมชน/หมู่บ้าน กล่าวคือ การแสดงออกและการนิยามตนเองในระหว่างที่มีปฏิสัมพันธ์หรือทำกิจกรรมในชั้นเรียนหลักสูตรท้องถิ่นกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน พวกเขาจะนำเสนอตัวตนในฐานะของการเป็นสมาชิกที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชน/หมู่บ้านที่พวกเขาสังกัดแม้ว่าพวกเขาอาจมีหรือไม่มีสถานะทางสัญชาติก็ได้ ดังกรณีของนายสมหวัง (นามสมมุติ) นักเรียนไร้สัญชาติที่ข้ามมาจากประเทศสปป.ลาว มาอาศัยอยู่กับครอบครัวที่บ้านวัดหลวง เล่าให้ฟังความว่า *“...ผมมาอยู่ที่บ้านวัดหลวง หมู่บ้านมีกิจกรรมอะไรผมก็ไปร่วม ครอบครัวไหนมีงานแต่ง งานศพ หรืองานพัฒนาหมู่บ้านผมก็ไปช่วย และผมไปเป็นตัวแทนแข่งพายเรือของหมู่บ้านด้วย แม้ผมจะไม่มีบัตรไทยแต่ผมก็เป็นคนบ้านวัดหลวง...”* (Somwang Pseudonym, 2020) สะท้อนให้เห็นการแสดงออกและการนิยามความเป็นพลเมืองที่เปลี่ยนจุดยึดโยงจากขอบเขตของรัฐชาติมาเป็นชุมชน/หมู่บ้านที่ตนเองเป็นสมาชิกและมีสำนึกรวมถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เช่นเดียวกับนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์หลาย ๆ คนในการปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนในชั้นเรียนพวกเขาก็จะยึดโยงกับสถานะการเป็นสมาชิกของชุมชนของตนเองที่มีกิจกรรม วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน และประเพณีเฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างจากเพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียน ดังกรณีของนักเรียนชาติพันธุ์ไทลื้อ ชุมชนบ้านศรีดอนชัยก็มักจะนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เครื่องแต่งกาย ภาษา และประเพณีประจำปีของชุมชนในฐานะหมู่บ้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Chitra Pseudonym, 2020) ตรงข้ามกับนักเรียนชาติพันธุ์ไทลื้อ ชุมชนบ้านห้วยเม็ง ที่มักจะนำเสนอชุมชนของตนในฐานะชุมชนเกษตรกรรมที่ผลิตผลไม่ในพื้นที่ชายแดน เช่น ส้มห้วยเม็ง มะไฟ มะม่วง ทุเรียน เงาะ และลองกอง เป็นต้น (Sirimat Pseudonym, 2020)

2) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกชาติพันธุ์ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ของนักเรียนเป็นการแสดงออกและการนิยามหนึ่งที่ปรากฏในชั้นเรียน กล่าวคือ พวกเขาจะนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ภาษา วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา การละเล่น อาหารและเครื่องแต่งกายของพวกเขา ดังเห็นได้จากในระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์มักหยิบยกเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองมานำเสนอให้เพื่อนได้เรียนรู้ร่วมกัน เช่นการเรียนการสอนวิชาคนเชียงของ 5 ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 นักเรียนมักจะเข้ากลุ่มและ

สื่อสารภายในเพื่อนกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันด้วยภาษาชาติพันธุ์ หยิบยกเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของตนเองมาเป็นสื่อในการนำเสนอและเปลี่ยน เช่น พิธีกินข้าวใหม่ของคนม้ง กิจกรรมปีใหม่ม้ง พิธีกำบ่อของคนลื้อ กิจกรรมปีใหม่ของคนอาข่า ข้าวแรมพินของคนลื้อ เป็นต้น นอกจากนี้การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกทางชาติพันธุ์ยังมีได้ถูกจำกัดด้วยของเขตของรัฐชาติใดรัฐชาติหนึ่ง หรือการมีหรือไม่มีสัญชาติ ดังกรณีของนางสาวกัลยา (นามสมมุติ) นักเรียนชาติพันธุ์ลาหู่ ที่ข้ามจากประเทศพม่าและมาอาศัยกับญาติที่ชุมชนลาหู่ บ้านสองพี่น้อง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ เล่าให้ฟังความว่า “...ช่วงปีใหม่ลาหู่ และช่วงปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ญาติเฝ้าล่าเสาะเป็นเฝ้าหนึ่งในประเทศลาว จะมาหาเรามาเยี่ยม มีญาติพี่น้องอยู่ที่ไหนค่อนข้างเยอะ เขาจะข้ามด่านที่เชียงแสนมาบ้านสองพี่น้อง (ตำบลริมโขง) มีทั้งนอนค้างและแบบไปกลับ มาแต่ละครั้งก็จะเอาของจากฝั่งลาวมาฝาก...” (Kanlaya Pseudonym, 2020) ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าความเป็นชาติพันธุ์เป็นทางเลือกในการแสดงออกและนิยามความเป็นพลเมืองนักเรียนโดยเฉพาะนักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ที่ซึ่งการอ้างถึงดังกล่าวไม่ถูกจำกัดด้วยเอกสารหรือการเป็นคนชาติตามกฎหมายแต่แสดงออกผ่านการเป็นสมาชิกที่มีประสบการณ์ ภาษา ประเพณีวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน ขณะเดียวกันยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้นักเรียนได้แสดงออกและยืนยันตัวตนในความเป็นตัวตนบนพื้นฐานการมีสำนึกร่วมทางชาติพันธุ์ที่มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียม

3) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกของสายสกุล/เครือญาติ เป็นการนิยามความเป็นสมาชิกของตนในฐานะสายสกุลที่มีความสัมพันธ์กับมิติทางชาติพันธุ์และเครือญาติ ดังปรากฏให้เห็นว่าในแต่ละห้องเรียนจะมีสายสกุลใหญ่ ๆ ที่สำคัญได้แก่ สายสกุลจันต๊ะคาด และสายสกุลหงส์คำ เป็นสายสกุลของนักเรียนชาติพันธุ์ไทลื้อจากชุมชนบ้านห้วยเม็ง ตำบลเวียง สายสกุลวงศ์ชัย หรือวงศ์ชัย เป็นสายสกุลของนักเรียนชาติพันธุ์ไทลื้อจากชุมชนบ้านศรีดอนชัย ตำบลศรีดอนชัย สายสกุลแซ่เห่อ แซ่ย่าง เป็นสายสกุลของนักเรียนชาติพันธุ์ม้งจากชุมชนบ้านทุ่งน่าน้อย สายสกุลบุตรดี เป็นสายสกุลของนักเรียนจากชุมชนคนลาวบ้านปากอึง ตำบลศรีดอนชัย สายสกุลลูกเลา ครีรีแสนภูมิ เป็นสายสกุลของนักเรียนชาติพันธุ์อาข่าและลาหู่จากชุมชนบ้านสองพี่น้อง ตำบลริมโขง เป็นต้น (Koraratwittaya School (pseudonym), 2017; Field note, 2020) ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นการนิยามความเป็นสมาชิกของนักเรียนที่มีสำนึกต่อความเป็นเครือญาติผ่านสายสกุลซึ่งมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนย้ายข้ามแดนเข้ามาตั้งถิ่นฐานชุมชนในพื้นที่ชายแดนเชียงของร่วมกัน แม้ว่าปัจจุบันหลายครอบครัวในหลายสายสกุลโดยเฉพาะในกลุ่มชาติพันธุ์ได้ปรับเปลี่ยนนามสกุลเดิมให้มีความเป็นไทยมากยิ่งขึ้น เช่น ทรงสิทธิเจริญ ไทยพัฒนา สุขจางเจริญ เป็นต้น แต่กระนั้นพวกเขาก็ยังยึดโยงกับสายสกุลเดิมและเครือญาติผ่านกิจกรรม ประเพณี หรือคติความเชื่อของพวกเขา เช่น การนับถือผีบรรพบุรุษเดียวกัน การทำกิจกรรมร่วมกันของเครือญาติในกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การกินข้าวใหม่ ปีใหม่ แต่งงาน เป็นต้น (Somwang Pseudonym, 2020; Somying Pseudonym, 2020) มากไปกว่านั้นการเป็นสมาชิกของสายสกุล/เครือญาติดังกล่าวยังรวมถึงเครือญาติที่มีถิ่นฐานอยู่ใน สปป.ลาว ดังที่นางสาวสมหญิง (นามสมมุติ) นักเรียนข้ามชาติที่ยังมีเครือญาติอยู่ในประเทศ สปป.ลาว เล่าให้ฟังความว่า “...ปัจจุบันหนูยังมีพี่น้อง ตาและยาย และญาติ ๆ ของพ่อและแม่อยู่ที่ประเทศลาวตรงข้ามกับอำเภอกุฉินารายณ์ (จังหวัดพะเยา) พ่อกับแม่ข้ามไปเยี่ยมทุก ๆ ปีหรือหากมีงานแต่งหรืองานศพญาติ แต่หนูไม่เคยไปแม่ไม่ให้ไปเพราะหนูป่วยง่ายแม่กลัวหนูจะติดโรค แต่ตาก็มักจะมาหาที่นี่ (บ้านสองพี่น้อง) ตา

อยากมาตอนไหนก็ข้ามน้ำโขงมา ไม่ทำบัตรอะไรเลย ไม่กลัวอะไรเลยคะ ที่ไหนมีเรือก็จ้างเขาข้ามมาเลย...”

(Somying Pseudonym, 2020)

และ 4) การนิยามตนเองในฐานะคนเชียงของ เป็นการแสดงออกและการนิยามความเป็นพลเมืองรูปแบบหนึ่งของนักเรียนที่มักอ้างถึงการเป็นสมาชิกและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ถูกกำหนดขอบเขตตามโครงสร้างอำนาจรัฐไทยในระดับอำเภอในฐานะเป็นถิ่นฐานที่อยู่และถิ่นฐานบ้านเกิดของพวกเขาถึงแม้ว่านักเรียนหลายคนอาจจะไม่มีสถานะความเป็นพลเมืองตามกฎหมายรัฐหรือการมีเอกสารแสดงสัญชาติ แต่พวกเขาก็มีความรู้สึกถึงการเป็นสมาชิกที่อยู่ในพื้นที่เชียงของ มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณะ กิจกรรมทางวัฒนธรรม และใช้ชีวิตประจำวันที่เป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่เชียงของ ดังที่เด็กหญิงกมลกรณ์ (นามสมมุติ) นักเรียนข้ามชาติจากประเทศสปป.ลาว เล่าให้ฟังความว่า “...แม่หนูจะเป็นคนลาว พ่อแม่อยู่ที่ลาว แต่หนูก็มาอยู่ที่เชียงของตั้งแต่อายุขวบมาอยู่กับญาติที่บ้านปากอึ่ง ทุกครั้งที่หมู่บ้านมีงาน กิจกรรมตำบล หรืองานอำเภอหนูก็ไปร่วมกิจกรรมตลอด ไปเดินบาสโลบบ้าง เราอยู่ที่ไหนเราก็คือคนที่นั่นหนูอยู่เชียงของหนูก็ต้องเป็นคนเชียงของแม่หนูจะไม่มีบัตรไทย...”

(Kamonkon Pseudonym, 2020) นอกจากนี้แล้วการนิยามตนเองเป็นคนเชียงของยังเป็นการนิยามตนเองของนักเรียนกลุ่มวัฒนธรรมหลักในการนิยามตนเองที่ยึดโยงกับถิ่นฐานบ้านเกิดในระหว่างการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหรือเพื่อนที่มาจากต่างพื้นที่อื่น ๆ ดังกรณีของนายสรชัย (นามสมมุติ) นักเรียนกลุ่มวัฒนธรรมหลัก (คนเมือง) กล่าวว่า “...ผมอยู่เชียงของผมไปอบรมที่ไหนผมก็บอกว่าเป็นคนเชียงของ เพื่อน ๆ ที่อบรมหลายคนก็มักจะถามเรื่องเชียงของ แม่น้ำโขง ปลาบึก และสะพานข้ามแม่น้ำโขง ผมภูมิใจมากครั้งที่เป็นคนเชียงของ บ้านเรามีจุดเด่นหลายอย่างที่เล่าให้คนอื่นฟังได้...” (Sorachai Pseudonym, 2020)

จากปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นถึงการปรับใช้และการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมของนักเรียนซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากจัดหลักสูตรท้องถิ่นที่เปิดพื้นที่ให้นักเรียนสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้ ขณะเดียวกันได้ปลดปล่อยนักเรียนโดยเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมรองให้หลุดออกจากกรอบคอกติและความกลัวภายในที่เกิดขึ้นจากอิทธิพลของอุดมการณ์ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของรัฐชาติ รวมถึงได้สร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมให้นักเรียนมีโอกาสได้แสดงออกถึงอัตลักษณ์และภูมิหลังทางวัฒนธรรมของตนเอง ขณะเดียวกันพวกเขายังสามารถเลือกรับและปรับเปลี่ยนชุดอุดมการณ์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับภูมิหลังทางวัฒนธรรม และแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ไม่ถูกจำกัดอยู่ภายใต้อุดมการณ์ของรัฐที่ให้ความสำคัญต่อการมีเอกสารที่แสดงถึงสถานะทางสัญชาติของพลเมือง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่านักเรียนมีการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลายชั้นหลายแบบ (Multi-layered cultural citizenship) แตกต่างกันไป ตามสถานการณ์ เวลา สถานที่ และอำนาจที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้สึกถึงการเป็นสมาชิก (Membership) และการมีส่วนร่วม (Sense of belonging) ในฐานะที่พวกเขามีอัตลักษณ์ ประสบการณ์ทางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการตอบโต้ การอ้าง และการยืนยันตัวตนให้พวกเขาได้รับสิทธิเสรีภาพ และการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมจากรัฐและเพื่อนต่างวัฒนธรรมในฐานะพลเมืองเชิงวัฒนธรรมคนหนึ่งเช่นเดียวกัน (Sapphasuk and Nawarat, 2019)

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การปรากฏขึ้นของหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ของโรงเรียนขรรชลาวิทยา (นามสมมุติ) อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย พื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาว ได้ขยายขอบเขตอุดมการณ์และนิยามความเป็นพลเมืองซึ่งเดิมมักผูกโยงกับความเป็นพลเมืองรัฐที่มีสัญชาติและมีเอกสารแสดงตัวตนตามกฎหมาย หมายไปสู่การให้ความหมายใหม่ต่อความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับภูมิหลังทางวัฒนธรรมของนักเรียน ผู้ปกครอง ชาติพันธุ์ และการเป็นสมาชิกของชุมชนทางวัฒนธรรมโดยไม่ถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของรัฐชาติใดรัฐชาติหนึ่ง ดังปรากฏในหลักสูตรท้องถิ่นเรียกความเป็นพลเมืองแบบใหม่ว่า “พลเมืองเมืองเชียงของ/คนเชียงของ” โดยให้ความสนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรทางวัฒนธรรมของผู้คนในกลุ่มน้ำโขงเป็นพื้นฐานในการกำหนดเนื้อหาหลักสูตรใน 3 สารการเรียนรู้ ได้แก่ 1) คนเชียงของให้ความสนใจต่อมิติความสัมพันธ์ของผู้คนที่ประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกัน 2) ภูมินิเวศเมืองเชียงของให้ความสนใจต่อภูมินิเวศลุ่มน้ำโขงและภูมิศาสตร์ของแต่ละพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและวิถีวัฒนธรรมผู้คน และ 3) นิเวศวัฒนธรรมเชียงของให้ความเข้าใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ที่มีผลต่อวิถีวัฒนธรรมของคนเชียงของ ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นการช่วงชิงพื้นที่ที่การนิยามความเป็นพลเมืองใหม่ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ ดังงานวิจัยของ Sapphasuk and Nawarat (2019) ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการศึกษานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2542 ของรัฐไทยได้เปิดพื้นที่โรงเรียนให้เป็นสนามปฏิบัติการของอุดมการณ์ของผู้ปฏิบัติการในระดับพื้นที่ เช่น ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคประชาสังคม ประชาชน ชุมชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตซ้ำความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ในพื้นที่หลักสูตรทางการและหลักสูตรแฝงในระบบโรงเรียน มากไปกว่านั้นหลักสูตรท้องถิ่นดังกล่าวยังเป็นภาพแทนของชุดอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองในระดับพื้นที่ที่ให้ความสำคัญต่อการเป็นสมาชิกของชุมชนทางวัฒนธรรมที่พวกเขามีประสบการณ์ทางวัฒนธรรม มีสำนึก อารมณ์ ความรู้สึกต่อการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนร่วมกัน ขณะเดียวกันยังเป็นการดึงเอาองค์ความรู้ท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการจัดการเรียนการสอน แต่กระนั้นหลักสูตรท้องถิ่นในลักษณะดังกล่าวก็มักถูกท้าทายภายใต้การจัดการของรัฐและวัฒนธรรมโรงเรียน ดังที่ Pipatpen (2004) กล่าวว่า การผนวกรวมภูมิปัญญาและอุดมการณ์ โดยเฉพาะของท้องถิ่นเข้ามาสู่การศึกษาในระบบโรงเรียน ทำให้อัตลักษณ์ตัวตนของภูมิปัญญาและอุดมการณ์ถูกสลายลงในฐานะเป็นความรู้ทางการของโรงเรียนเท่านั้น รวมถึงความรู้ตามภูมิปัญญาและอุดมการณ์อื่นยังถูกจัดอยู่ในฐานะความรู้ระดับรองซึ่งต้องพึ่งพิงต่อความรู้ทางการ กฎเกณฑ์ และมาตรฐานของโรงเรียนเท่านั้น

เช่นเดียวกัน ปฏิบัติการของหลักสูตรหรือการจัดการเรียนการสอนที่เกิดขึ้นทั้งในชั้นเรียน โรงเรียน และการเรียนรู้นอกสถานที่ร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคม และชุมชนท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองเชียงของที่สะท้อนให้เห็นถึงการก่อวาทกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ที่เกิดขึ้นในโรงเรียนและสังคมภายนอกที่มีผลอย่างมากต่อการสร้างความยินยอมพร้อมใจ การสร้างพื้นที่การอ้างสิทธิ์ และการอ้างสิทธิ์ของความเป็นพลเมืองเชิงวัฒนธรรมที่นักเรียนสังกัด อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการผลิตซ้ำอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองเชียงของตามหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ยังต้องพึ่งพาครูใน

ระบบโรงเรียนในการผลิตซ้ำอุดมการณ์ซึ่งครูแต่ละคนก็มีความเป็นผู้กระทำการในการแสดงออกและยินยอมพร้อมใจหรือไม่ยินยอมพร้อมใจ ผนวกกับวัฒนธรรมโรงเรียนของรัฐที่ถูกสถาปนาในวิถีราชการมาอย่างยาวนาน รวมถึงค่านิยมที่ยังให้ความสำคัญต่อสอบคัดเลือกเพื่อเข้าเรียนในระดับมหาวิทยาลัยส่งผลทำให้อุดมการณ์พลเมืองตามหลักสูตรท้องถิ่นถูกลดทอนและปะทะกับอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองของรัฐชาติอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานของ Thanosawan (2002) ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในระบบโรงเรียน รัฐชาติได้สถาปนาความชอบธรรมของอุดมการณ์บนฐานอุดมการณ์ทุนนิยมและความรู้แบบวิทยาศาสตร์ผ่านพื้นที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน และเบียดขับอุดมการณ์อื่นให้อยู่ในสถานะรองที่ต้องพึ่งพิงและยินยอมตามองค์กร สถาบัน หรือบุคคลที่มีความรู้หรืออำนาจที่เหนือกว่า ไม่อาจดำรงอยู่ในฐานะอุดมการณ์ที่มีอิสระและอำนาจในตัวเอง

จากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นว่า หลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” และปฏิบัติการของหลักสูตรทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียนเป็นการสร้างพื้นที่ ขยายขอบเขตความหมาย และการนิยามต่อความเป็นพลเมืองใหม่ในฐานะอุดมการณ์ทางเลือกที่ถูกปะทะผสวนกับอุดมการณ์พลเมืองรัฐชาติ ซึ่งนักเรียนในฐานะปัจเจกที่เป็นองค์ประธานของการกระทำ (Subjectification) พวกเขาที่มีสิทธิที่จะเลือกคล้อยตาม (Dominant) ต่อรอง (Negotiated) หรือต่อต้าน (Opposition) ต่อดูมการณ์ที่ถูกผลิตซ้ำในโรงเรียนหรือจัดวางอุดมการณ์ความเป็นพลเมืองเหล่านั้นใหม่ให้สอดคล้องกับภูมิหลังทางวัฒนธรรมของตนเอง ได้แก่ 1) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกของชุมชน/หมู่บ้าน 2) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกชาติพันธุ์ 3) การนิยามตนเองในฐานะสมาชิกของสายสกุล/เครือญาติ และ 4) การนิยามตนเองในฐานะคนเชียงของ ทั้งนี้ก็มีความเลื่อนไหลและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไข สถานการณ์ ผลประโยชน์ และอำนาจที่พวกเขามีปฏิบัติสัมพันธ์อยู่ในขณะนั้น ๆ ดังที่ Kymlicka (1995) เสนอว่า พลเมืองควรเป็นสิทธิและเสรีภาพที่จะแตกต่างทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะเรียนรู้ถึงความหมายและคุณค่าต่อการเป็นสมาชิกในชุมชนทางวัฒนธรรมของตน อย่างมีอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี และการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรับผิดชอบร่วมกันในฐานะที่มีวัฒนธรรมเป็นสำนึกร่วมกัน (Kymlicka, 1995 อ้างใน Ganjanapan, 2008) สอดคล้องกับ Rosaldo (1994a) เสนอว่า ความเป็นพลเมืองควรพิจารณาได้ทั้งในความสัมพันธ์ของประชาชนกับรัฐ และความสัมพันธ์ของประชาชนกับพลเมืองแบบอื่น ไม่ว่าจะเป็นพลเมืองของชุมชน โรงเรียน โรงพยาบาล สถานที่ทำงาน หรือในองค์กรอาสาสมัคร และหมายรวมถึงสำนึกความเป็นเจ้าของ การมีสิทธิมีเสียง และการถูกรับฟังเสียงด้วย ใหู้สึกถึงสำนึกตัวตนของความพลเมืองของปัจเจก

ฉะนั้น ความเป็นพลเมืองในหลักสูตรท้องถิ่น “คนเชียงของ” ของโรงเรียนขรรษาวิทยา (นามสมมุติ) พื้นที่ชายแดนไทย-สปป.ลาว อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย จึงเป็นการขยายขอบเขตนิยามและการแสดงออกถึงความเป็นพลเมืองที่ให้ความสำคัญต่อวัฒนธรรมของผู้คนในพื้นที่เชียงของที่ซึ่งพวกเขาแสดงออกถึงการเป็นสมาชิกชุมชนที่มีสำนึกร่วมบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมร่วมกัน โดยไม่ยึดโยงกับขอบเขตของรัฐชาติ การมีหรือไม่มีสัญชาติ แต่ยึดโยงกับการแสดงออกในฐานะ พลเมืองเชียงของ/คนเชียงของ” ร่วมกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กระทรวงศึกษาธิการ สถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา และครูควรให้ความสำคัญกับการจัดหลักสูตร ให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ ตระหนักต่อความแตกต่างหลากหลายทาง วัฒนธรรมและภูมิหลังทางวัฒนธรรมของผู้เรียน รวมถึงการใช้ทรัพยากรความรู้ ภูมิปัญญา และบุคคลที่อยู่ใน ท้องถิ่นในการจัดการศึกษาเพื่อจัดการศึกษาให้เกิดความเสมอภาค เท่าเทียมบนพื้นฐานของความแตกต่างและ ขอบจำกัดทางร่างกาย สัญชาติ และชาติพันธุ์ของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะเชิงวิจัยและพัฒนา

การศึกษาในครั้งต่อไปควรขยายพื้นที่การวิจัยให้มีความหลากหลายมากขึ้น ครอบคลุมการจัด การศึกษาทั้งระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษา รวมถึงการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถศาสตร์ รวมถึงขยายขอบเขตการเก็บข้อมูลนอกห้องเรียน เช่น ในชุมชน ประเทศต้นทาง ชุมชนชาติพันธุ์ของ เด็ก เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- Althusser, L. (2014). **Ideology and Ideological State Apparatuses** (Kaewthep, K., Trans). Bangkok: Text. (in Thai)
- Apple, M. W. (2013). **Knowledge, Power, and Education: The Selected Works of Michael W. Apple**. New York: Routledge.
- Buadaeng, C. (2007). **State Education Development in Hill Tribe Community**. Chiang Mai: Center for Ethnic Studies and Development, Social Research Institute, Chiang Mai University. (in Thai)
- Buadaeng, C. (2013). Children of Migrant Labors from Myanmar: Education and Cross Border Identity. in Suchada Thaweessit (Editor), **Citizenship in Globalization** (pp. 124-155). Bangkok: Thai Health Promotion Foundation. (in Thai)
- Chantavanich, S. (2012). **Qualitative Research (20th ed.)** Bangkok: Chulalongkorn University Press. (in Thai)
- Fernandez, J. S. (2015). **Latina/o Youth Cultural Citizenship: Re-Conceptualizing Dominant Constructions of Citizenship through Membership, Sense of Belonging, Claiming Space and Rights**. Doctoral Dissertation in Latin American and Latino Studies. Santa Cruz: University of California.

- Ganjanapan, A. (2008). **Multicultural in Transformative Social and Cultural Context**. in Proceeding of “Nationalism and Multiculturalism” Conference. Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University. (in Thai)
- Jatuporn, O., & Wattanatorn, A. (2014). Paradigms and Ideologies in Curriculum Development: From Scientific Management to Emancipatory Paradigm. **Journal of Education Studies**, 42 (3), 160-174. (in Thai)
- Koraratwittaya School (pseudonym). (2017). **Local Curriculum Framework: “Kon Chiang Khong”**. Chiang Rai: Social Studies, Religion and Culture Department, Ban Rim Khong School. (in Thai)
- Kymlicka, W. (1995). **Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights**. Clarendon Press.
- Leepreecha, P. (2013). (Editorial) Multiculturalism: Meaning, Paradigm and Status. **Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University**, 25(2), 7-27. (in Thai)
- McLaren, P. (1998). **Life in Schools: Introduction to Critical Pedagogy in the Foundations of Education**. (3th ed.). New York: Longman.
- Pipatpen, M. (2004). **The Inclusion of Local Wisdom into Thai Schooling System**. Doctoral Dissertation in Development Education. Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. (in Thai)
- Podhisita, C. (2016). **The Art and Science in the Qualitative Research**. (7th ed.). Bangkok: Amarin Printing. (in Thai)
- Preechasinlapakun, S. (2011). 100 Years of Thai Nationality, Past 1. **Vibhasa Magazine**, 5(5), 16-44. (in Thai)
- Rosaldo, R. (1994). Cultural Citizenship and Educational Democracy. **Cultural Anthropology**, 9(3), 402-411.
- Rosaldo, R. (1994a). **Cultural Citizenship in San Jose, California**. *PolLAR: Political and Legal Anthropology Review*, 17(2), 57-64.
- Sapphasuk, W. (2019). **Cultural Citizenship Construction in Thailand – Lao PDR Border School**. Doctoral Dissertation in Education. Chiang Mai: Graduate School, Chiang Mai University.

- Sapphasuk, W. (2019). The Status of Multicultural Education in Thailand-Lao PDR Border School: A Case Study of a School in Chiankhong District, Chiang Rai Province. **Journal of Education Khon Kaen University**, 43(3), 1-14. (in Thai)
- Sapphasuk, W., & Nawarat, N. (2019). New Actors and Space Contestation for Ideology Representation in a Thai-Laos Border School: A Case Study of Chiang Rai Province. **MFU Connexion: Journal of Humanities and Social Sciences**, 8(2), 87-106.
- Seeneang, N., Nakhonthap, A., & Satjakul, K. (2013). Synthesis of Local Knowledge Sets for the Promotion of Community Education. **Journal of Behavioral Science**, 19(1), 133-154. (in Thai)
- Siwarom, S. (2008). **Social Science of Education**. Chiang Mai: Sangsan. (in Thai)
- Thanosawan, A. (2002). **Formal Education: Exercising Power through Knowledge and Designating Village Communities to be the Other**. Doctoral Dissertation in Development Education. Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. (in Thai)
- Tweepornkijku, W. (2016). Ideological Negotiation in Missionary American Presbyterian's School in Chiang Mai. **Political Science and Public Administration Journal**, 7(1), 1-20. (in Thai)
- Vaddhanaphuti, C. (1984). **Cultural and Ideological Reproduction in Rural Northern Thai Society**. Doctoral Dissertation in International Development Education (Anthropology). Stanford University.